

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНО-ІНТОНАЦІЙНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

В статтє представлен ретроспективний анализ проблеми формування образно-интонационных навыков у студентов педагогических колледжей. Рассматриваются различные аспекты вокальной подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: *формирование образно-интонационных навыков, студенты педагогических колледжей, вокальная подготовка.*

Модернізація сучасної освіти і розробка педагогічної парадигми культурологічної спрямованості сприяла народженню нового бачення особистості вчителя як суб'єкта освіти, конкурентоспроможного на європейському ринку праці, професійна компетентність і практична виконавська діяльність якого, мають стати еталоном для наслідування їх учнями. В цьому руслі актуалізується проблема підготовки вчителів музики в педагогічних коледжах і училищах – першого щабля підготовки спеціалістів даного профілю, зокрема такої важливої її грані як вокально-хорової. Вокально-хорова діяльність виступає як провідний вид національного мистецтва України та найбільш поширена і доступна для дітей і молоді враховуючи також її вплив на формування гармонійної, високоосвіченої особистості нового покоління.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів музики широко досліджувалися з багатьох аспектів. Так, про широкий профіль учителя-музиканта загальноосвітньої школи писали такі відомі діячі музичної культури як: Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, М. Леонтович, К. Стеценко, С. і В. Шацькі та ін. Методологічний аспект музично-педагогічної освіти та теорія і методики викладання музики представлена в роботах:

Е. Абдуліна, О. Апраксіної, Д. Кабалецького та ін.. Проблеми професійної спрямованості у викладанні музичних дисциплін присвячено низку праць, які розкривають специфіку та вимоги підготовки спеціалістів на музично-педагогічних факультетах (Л. Воєводіна, Л. Горюнова, Л. Коваль, А. Козир, В. Крицький, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Щолокова, В. Шульгіна та ін.).

У професійній підготовці майбутнього вчителя музики значне місце посідає вокально-методична підготовка, яка ґрунтується на використанні досягнень в області психології, педагогіки, акустики, фоніатрії та інших сумісних з вокальним мистецтвом наук. Так, проблема вокального навчання ґрунтовно досліджувалась в різних напрямках: фізіології та постановки голосу (Д. Аспелунд, Л. Дмитрієв, А. Єгоров, Ф. Засідателів, І. Левидов, М. Микиша, В. Морозов, Л. Работнов, М. Фомичів та ін.); біофізичних, фізіологічних і акустичних явищ, пов'язаних з співацьким голосом (М. Грачова, А. Єгоров, Д. Люш, В. Морозов, Р. Юсон, Ю. Юцевич та ін.); проблемам практичної фоніатрії, діагностики, патології та профілактиці захворювань голосового апарату: Ф. Заседателев, К. Злобін, Л. Зорицький, Н. Лебедева, І. Левідов, Д. Люш, Е. Малютін, В. Морозов, Л. Работнов, В. і Л. Триноси та ін.; психологічний аспект сучасного бачення формування музично-інтонаційного мислення розкрито в дослідженнях: В. Медушевського, Є. Назайкінського, О. Спілоті та ін.; розвитку та формуванню співацьких здібностей (В. Антонюк, Л. Василенко, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, О. Стахевич, П. Троніна, А. Менабені, Г. Стасько, Ю. Юцевич, О. Прядко та ін.), умов та принципів створення чистої інтонації (Н. Гарбузов, І. Добриніна Ю. Рагс та ін.), методичні засади вокального навчання досліджують: Цзинь Нань; чистоти хорового строю (П. Барановський, В. Краснощоків, Н. Романовський, К. Пігров, П. Чесноков та ін.); процесам вокальної творчості та творчої взаємодії суб'єктів навчання присвячені роботи: Н. Морозова, Вей Лімін, Чжай Хуань, Чжан Яньфен та ін.

Аналіз наукової літератури з філософії, музичної психології, музичної педагогіки, фізіології, музикознавства дозволяє розкрити і підтвердити важливе

значення розвитку вокально-інтонаційних в цьому комплексі зокрема образно-інтонаційних навичок у фаховій підготовці сучасного учителя музики. Музична педагогіка визнає, що точне інтонування являється головним завданням навичок виконавства тому, що без точного інтонування не може бути зрозумілий художньо-образний задум композитора.

Н. Гродзенська зазначає: “Для того, щоб музика здійснювала сильний вплив на дитину, виконання має бути яскравим, правдиво передавати зміст твору. Вчитель своїм задушевним, виразним співом має внести емоційну атмосферу в аудиторію. По суті, він виступає співавтором композитора і сприяє передачі його задуму. Тому виконавська майстерність є дуже важливою” [2, 33].

Питаннями впливу вокального мистецтва на особистість займалися ще античні філософи і музиканти, етики епохи Відродження і бароко. У Стародавній Греції особливу роль приділяли вокальній музиці. Вона існувала і розвивалась в різних жанрах, а гра на музичному інструменті супроводжувала спів. Піфагор відкрив терапевтичний вплив гармонії на стан душі і тіла, починаючи і закінчуючи день співом. Вранці – для того, щоб очистити розум від сну і пробудити активність, а ввечері спів мав заспокоювати та налаштовувати на відпочинок. Для лікування душевно хворих він використовував свої спеціально розроблені музичні композиції в певних “музичних натуральних ладах” (іонійському, дорійському, фригійському, лідійському, міксолідійському, еолійському). Піфагор та його послідовники з наукової точки зору сформулювали ряд акустичних законів музики, а Аристоксен висунув тезу про значення емпірично-слухового сприймання інтервалів і звукорядів.

У музикознавчій літературі питаннями музичної інтонації та інтонування займалися видатні теоретики: Б. Асафєв, Б. Яворський, В. Медушевський, Ю. Тюлін, В. Назайкінський, Л. Мазель, С. Незванов, М. Переверзєв, М. Давидов та ін.. Так М. Переверзєв вважав, що “при неякісній, фальшивій, приблизній інтонації будь яке виконання музичного твору не сприймається

слухачем, і навпаки, бездоганна та виразна інтонація вражає та приносить естетичну насолоду”, “виразністю інтонації...треба розуміти такий спосіб інтонування, який найкращим чином розкриває смислове значення музичного тексту”. О. Чурікова-Кушнір розглянула проблему виховання вокально-інтонаційної культури молодших школярів у процесі роботи над музичним образом.

На думку багатьох спеціалістів в галузі вокального виконавства існує думка, що найбільш ефективним засобом керування співацьким процесом (зокрема інтонацією) є вокальний слух. Вокальний слух – це складна музично-співацька здібність, в основі якої лежить взаємодія слухового аналізатора і комплекс вібраційно-м’язових відчуттів, які включають дев’ять зон “вокально-тілесної схеми” (Л. Дмитрієв, А. Зданович, М. Микиша, Р. Юссон).

Відомий римський співак та композитор Мацоккі (представник давньоіталійської школи) практикував щоденні вправи таким чином: під час першої години занять співаки відпрацьовували складні пасажі, під час другої години – співали трелі, а третю годину присвячували чистоті інтонації. Тільки після цього починали роботу над музичною виразністю і образом.

У VII ст. в Італії заняття з вокалу проводились без супроводу темперованого інструменту і вимагались надзвичайна інтонаційна точність виконання.

У своїх вокально-виконавських і педагогічних принципах М. Глінка пропагував в роботі над інтонацією спів без супроводу і наголошував увагу на музичній грамоті співака: “Розвиток слуху був, є та буде головною проблемою виховання співака. Чи є потреба говорити про те, що кожний співак має бути музично грамотним?!...Тільки особистість глибока, ідейно впевнена, може претендувати на успіх у вокальному мистецтві” [1, 52].

Зокрема, питання розвитку вокальних, вокально-інтонаційних та образно-інтонаційних навичок та виділення специфічних особливостей і методиці їх формування досліджувалося досить суперечливо і неоднозначно. Особлива увага у представників різних вокальних шкіл (італійської, французької,

російської та ін.) приділялася чистоті інтонації та точності відтворення ритмічного малюнку.

У практиці музичного навчання вважається, що розвиток суто інтонаційних навичок в процесі вокалізації має проводитись під час занять з музично-теоретичних дисциплін (сольфеджіо, гармонії, елементарної теорії музики тощо.). Але, на жаль, згідно навчальних програм відводиться недостатня кількість годин на практичне опанування навичками чистоти інтонування.

Безумовним є той факт, що ефективність вокальної діяльності залежить від якості, міцності та гнучкості вокально-інтонаційних навичок, також з пов'язаним з цим формуванням образних уявлень та їх художнім відтворенням, які можуть бути забезпечені лише в повному навчально-виховному комплексі, практичному опануванні навичок даного напрямку.

Загалом під поняттям “навички” розуміють психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, точно і швидко, без зайвих затрат фізичної та нервово-психічної енергії. В філософії визначають навички як “дії, які в результаті тривалого повторення стають автоматичними, тобто не потребують поелементної свідомої регуляції і контролю”. У музичній педагогіці зазначений термін характеризується як дії, окремі компоненти яких в результаті повтору стали автоматизованими (Стулова) [8, 28].

З точки зору психології, навичка – це психічне новоутворення, підконтрольне свідомості й вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії. Отже, навички – це цілком автоматизовані, інстинктно-подібні компоненти вмінь, реалізовані на рівні несвідомого контролю.

Під вокально-технічним розвитком співака ми розуміємо всебічне вдосконалення голосу і оволодіння правильними навичками співу, а саме оволодіння: співацькою поставою і співацьким диханням, високою та низькою

формантою, співом на опорі, свободою гортані, правильним звукоутворенням, умінням зберігати єдину вокальну позицію на всьому діапазоні, точністю інтонації, дикцією, артикуляцією, різними видами звуковедення, і т.д.

У процесі оволодіння вокальною технікою учень через фіксацію відчуттів в певних зонах розуміє взаємодію елементів голосового апарату вчиться контролювати акустичні якості звука, покращує координацію слухових і рухових реакцій.

“До основних вокальних навичок (за Стуловою) ми відносимо звукоутворення, співацьке дихання, артикуляцію, слухові навички і навички емоційного виразного виконання”, увесь цей комплекс допомагає свідомому утворенню образно-інтонаційних уявлень і їх виразно-художньому відтворенню відповідно до задуму автора [8].

Уміння синтезувати основні вокальні навички у відповідності з інтонаційними особливостями виконуваних творів набувається з досвідом і значно розширює творчі можливості як студента, так і викладача. Розуміння інтонаційних закономірностей перетворює інтонацію із інтуїтивної в свідому. Це дає змогу згладжувати вади, труднощі голосоутворення і виконувати більш складніші завдання: вміння розкривати й інтерпретувати художні образи в вокальному, або хоровому творі, розкривати в ньому якісно нові риси тощо.

Це не означає, що під час виконання музичного твору співак постійно має думати про деталі інтонування. З часом і постійною роботою над чистотою інтонації учнівське інтонування перейде в підсвідомість і перетвориться на навичку.

Спів і мова тісно взаємопов'язані тому, що є функціями голосового апарату. Як у співі, так як і в мові, має бути орфоепічно вірна вимова з точки зору тембру, інтонації, динаміки, наголосів, правил орфоєпії, виразності та емоційності. Інтонація – невід'ємна складова мови, її емоційно-художній показник. Підвищення і пониження голосу, підсилення або послаблення гучності, пришвидшення або уповільнення мови, плавність або роздільність підкреслює головний задум висловлювання. Інтонація розділяє мову на фрази і

речення, по ній можна визначити ставлення людини до того, що вона говорить. Під час розмови голос рухається довільно по звуковисотній шкалі, створюючи мелодику мови. Склади змінюються зі швидкістю в середньому 0,2 секунди. Зміна сили та висоти звуків роблять мову виразною, емоційною.

Специфічна особливість музичної інтонації – точна висота музичних звуків, їх чітка організація у висотних (музичний стрій, лад) і часових (темпоритмічних) співвідношеннях. Система звукових співвідношень вироблялась і удосконалювалася в процесі історичного розвитку музичного мистецтва. Художню виразність музичні звуки набувають в процесі живого виконання, інтонування. В музиці інтонація виражає саму суть змісту, ідею-образ музичного твору. При співі висота та тривалість кожного складу чітко фіксується, а динаміка залежить від розвитку музичної фрази.

Інтонація виступає в музиці і як основа музичної мови, і як основа музичного мислення, виконуючи ті ж психологічні функції, які несе слово у мовленнєвій діяльності.

Термін “інтонація“ ввів Б. Яворський. Він розглядав інтонацію в якості основи виразності в музиці, як основу музичного мовлення і виділяв здатність людини до звукового мислення шляхом співвідношень, що зв’язують стійкі та нестійкі звуки ладу.

Інтонація за Б. Асаф’євим трактується більш широко. Він вивів поняття інтонації на новий щабель філософсько-естетичної категорії. Розглядає інтонацію як інтервал і поспівку, мелодичну фразу і мелодично осмислену гармонію, як носія художнього образу і засобу його вираження. Сутність музичного мистецтва розкривається через розуміння інтонації, яка відображає дійсність у єдності образного і понятійного, раціонального й емоційного, що містить інформацію без чітко закріпленою за нею значень, звернену до сприйняття та мислення.

Художній образ музики розкривається під час безпосереднього контакту з твором, засвоєння лунаючої інтонації через особливу музичну діяльність – “інтонування”. Але дослідження саме проблеми формування образно-

інтонаційних навичок у студентів педагогічних коледжів науково-методичній літературі висвітлено недостатньо, що і спричинило вибір теми нашого дослідження.

Література

1. Барсов Ю. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М.И. Глинки. – Л.: Музыка, 1968. – С. 52.
2. Гродзенская Н.Л. Слушание музыки в школе/ Н.Л. Гродзенская. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1961.– 94 с.
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики: учеб. пособ. для муз. вузов / Леонид Борисович Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
4. Лабінцева Л.П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Лабінцева Лариса Павлівна. – Луганськ, 2007. – 262с.
5. Маруфенко О.В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Маруфенко Олена Вікторівна. – Суми, 2006. – 265 с.
6. Морозов В. Вокальный слух и голос / В. Морозов. – М. -Л.: Музыка, 1965. – 84 с.
7. Побережна Г.І. Інтонаційна природа музики //Загальна теорія музики підручник / Побережна Галина Іонівна, Щериця Тамара Володимирівна. – К.: Вища школа, 2004. – 303 с.
8. Медушевський В.В. Двойственность музыкальной формы и восприятия музыки // Восприятие музыки. – М., 1980. – С. 178-194.
9. Медушевський В.В. Человек в зеркале интонационной формы // Советская музыка. –1980. – №9. – С. 39-48.
10. Стасько Г.Є. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Стасько Галина Євстахіївна. – К., 1995. – 192 с.
11. Стулова Г.П. Развитие детского голоса в процессе обучения пению / Г.П. Стулова. – М.: Прометей, 1992. – 118 с.
12. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Борис Михайлович Теплов. – М.; Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 330 с.
13. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: навч-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу / Юрій Євгенович Юцевич; ін-т змісту і методу навчання. – К., 1998. – 158.